

Iedereen aan het werk

Lezing voor Simpel Switchen Festival, Ede, 23 september 2021

Margo Trappenburg

Dames en heren,

Begin jaren 80 zat ik op wat toen nog heette de Pedagogische academie. De pabo, sinds 1985. Het was een andere tijd. Er was een groot overschot aan juffen en meesters in het primair onderwijs; na de pabo moest mijn volledige klas zich omscholen tot iets anders, bij voorkeur met computers. Ik denk nog wel eens aan die tijd als ik in de krant lees over het grote lerarentekort. En soms denk ik ook wel terug aan de lessen die ik daar heb geleerd, bijvoorbeeld bij het vak orthopedagogiek. Niet alle kinderen gaan naar de gewone basisschool leerden we daar. Tegenwoordig spreken we van clusterscholen, maar destijds had je LOM scholen, voor kinderen met leer- en opvoedmoeilijkheden, MLK scholen voor moeilijk lerende kinderen en ZMLK scholen, voor zeer moeilijk lerende kinderen. Eigenlijk was het woord 'leren' daar niet op z'n plaats, aldus onze docent, want de meeste kinderen op een ZMLK school waren ernstig verstandelijk beperkt en zouden nooit leren lezen en rekenen. Je kon je afvragen of we dan nog van een school moesten spreken. Maar we bleven het toch een school noemen, herinner ik mij, want kinderen gaan nu eenmaal naar school. Alle kinderen. Zo hoort dat. Ik kan mij niet herinneren dat ik dat destijds speciaal interessant of verstandig vond, maar inmiddels vind ik dat wel.

Als we willen werken aan een inclusieve samenleving moeten we zorgen dat het leven er voor iedereen in grove lijnen hetzelfde uitziet. Voor iedereen begint het leven met naar school gaan; er is een groot verschil tussen praktijkschool en gymnasium, er is een groot verschil tussen een Daltonschool vol slimme kinderen en een ZMLK cluster 4 school voor kinderen met ernstige leerproblemen, maar er is ook een duidelijke overeenkomst. Scholing is zowel een recht als een plicht. Je mag naar school en je moet naar school. Dat dubbele karakter van onderwijs herkennen we allemaal. Het is niet altijd leuk om vroeg op te staan, soms moet je iets leren wat je moeilijk vindt, soms duurt de schooldag heel erg lang en dan moet je ook nog op de fiets terug. School moet. Maar school is ook gezelligheid, met klasgenoten en docenten, school betekent dingen leren die je eerder niet kon. Van kleuterschool tot clusterschool tot universiteit is dat voor alle leerlingen en studenten hetzelfde.

Dat dubbelkarakter van het onderwijs herkennen we ook in de rest van onze levensloop. Als we zijn uitgeleerd, gaan we de arbeidsmarkt op. We hebben recht op werk; de overheid moet – binnen grenzen – haar best doen om de werkgelegenheid te bevorderen. Werk is gezellig; je doet iets nuttigs, je hebt collega's, je maakt iets, je schrijft iets, je repareert iets en daar kun je vervolgens trots op zijn. Maar werk is niet alleen maar leuk: werk is daarnaast een manier om geld te verdienen zodat

je eten kunt kopen en de huur kunt betalen. Werk is ook vroeg opstaan als je eigenlijk geen zin hebt en alle banen hebben vervelende kanten: minder leuke klusjes, lastige klanten, moeilijke bazen of vervelende collega's. Net als onderwijs is werk recht en plicht tegelijk.

Als we oud zijn gaan we met pensioen en ook dan geldt: dat is ons recht, dat is fijn, dan mogen we lekker uitslapen en wandelen als jonge mensen naar hun werk gaan. Maar het is ook plicht; we móeten met pensioen, want we moeten op enig moment plaats maken voor jongere generaties, want zij moeten de maatschappij van ons overnemen.

Dat is de standaard menselijke levensloop: mogen en moeten, recht en plicht tegelijk.

Het probleem waar we hier vandaag over nadenken is ontstaan omdat we voor mensen met beperkingen niet hebben vastgehouden aan deze standaardlevensloop. Kinderen met een beperking gaan met begeleiding naar het gewone onderwijs, of ze gaan naar het speciaal onderwijs maar daarna gaan velen van hen niet aan het werk. Ze krijgen een Wajong uitkering en mogen naar de dagbesteding. Als ze zich goed ontwikkelen wordt soms gekeken of ze kunnen doorstromen naar vrijwilligerswerk. Echt werk is drie bruggen te ver. Dat voelt voor veel mensen als bijzonder vernederend. Mijn collega Melissa Sebrechts deed onderzoek op een dagbesteding voor jonge mannen met een verstandelijke beperking. Op die werkplaats gold niet de plicht van de arbeidsmarkt: als de jonge mannen niet op kwamen dagen of veel te laat waren had dat geen consequenties. Ze konden alsnog binnenkomen en moesten vervolgens vaak zelf iets bedenken wat ze zouden willen leren. De jonge mannen beseften dat hun dagbesteding geen echt werk was: het voelde niet nuttig, en het voelde niet als elders in de maatschappij. Melissa Sebrechts concludeerde dat velen zich schaamden voor het uniform van de instelling; sommigen zagen zichzelf nog liever als ontspoorde jongeren die het criminele pad op wilden dan dat ze zich beschouwden als verstandelijk gehandicapte cliënten met recht op dagbesteding. Dagbesteding is geen echt werk: het is wel een recht, maar het is geen plicht. Iets vergelijkbaars geldt voor vrijwilligerswerk: het is geen echt werk, met echte verplichtingen, met een baas die je tot de orde roept als je tekort schiet.

Kinderen gaan naar school (tenzij ze natuurlijk een keer ziek zijn) en volwassenen gaan naar hun werk (ook hier natuurlijk tenzij ze ziek zijn). Dat geldt voor MBO-ers, HBO-ers en studenten met een masterdiploma; het zou ook moeten gelden voor statushouders die nu eindeloos worden afgescheept met vrijwilligerswerk en voor mensen met een beperking die we proberen te helpen met een Wajong uitkering en dagbesteding.

Wat moeten we doen om dat te bereiken?

Het eerste is: een voorbeeld nemen aan Henry Ford. Ford leefde van 1863 tot 1947 en was autofabrikant. Hij geldt als de uitvinder van de lopende band; ik zeg hier voor de zekerheid ook nog even dat hij kwalijke denkbelden had over Joden, maar met deze kanttekening is het toch goed om

een deel van zijn aanpak over te nemen. Ford vond dat hij als fabrikant/ondernemer zoveel mogelijk werk moest creëren en zo hoog mogelijke lonen moest betalen. Niet alleen uit altruïsme natuurlijk; Fords filosofie was dat al die arbeiders van hun goede loon vervolgens een Ford zouden willen kopen. De rest van hun loon zouden ze uitgeven bij winkels, en de winkeliers zouden daardoor ook een Ford kunnen kopen, dus per saldo werkte dit allemaal verkoop-bevorderend. Maar wat voor ons hier van belang is dat Henry Ford ook probeerde om voor allerlei soorten werknemers werk te scheppen. Eén been? Een handicap? Net uit de gevangenis? Voor iedereen die wilde werken was er een functie bij Ford. Daar kunnen wij een voorbeeld aan nemen. Hopelijk in het bedrijfsleven, maar zeker in de publieke sector.

Net als Ford moeten wij werk gaan creëren en dat vergt een andere blik op de wereld om ons heen. Gemeenten hebben sinds de decentralisaties van 2015 heel erg hun best gedaan om burgers te bewegen tot vrijwilligerswerk. Plantsoenen, vuilnisbakken, buurthuizen en speeltuinen werden teruggegeven aan burgers die er vervolgens gratis voor mochten zorgen. Uitkeringsgerechtigden werden in menige gemeente aangezet tot onbetaald maar wel verplicht vrijwilligerswerk. We moeten onze omgeving anders gaan bekijken: rondlopen en denken, hé, dat is een mooi stukje plantsoen, daar is werk te verzetten. Of: wat ligt hier veel zwerfaval op de grond, laten we een baan bedenken. Voor de jonge mannen uit het onderzoek van Melissa Sebrechts zouden dat soort banen veel beter zijn dan vrijblijvende dagbesteding met een uitkering.

We moeten ons daarbij realiseren dat dit niet voor iedereen positief uitpakt. Het creëren van een grote hoeveelheid banen en baantjes voor mensen met beperkingen, statushouders en andere kwetsbare groepen op de arbeidsmarkt gaat mogelijk ten koste van al het vrijwilligerswerk dat nu wordt gedaan door gepensioneerden die niet meer *hoeven* te werken en vaak ook niet meer *mogen* werken. Dat moeten we ons realiseren. Het is belangrijk dat we daar een discussie over voeren met elkaar. De meeste politieke keuzes hebben ook nadelen en dit is een belangrijk nadeel van deze keuze.

Maar ik zou denken dat de positieve kanten overheersen. Eerst allemaal naar school, ieder op zijn eigen wijze. En dan allemaal aan het werk, iedereen in een passende baan. Zodat we heel verschillend zijn en heel verschillend werk doen, maar toch allemaal gelijk omdat we allemaal mogen en moeten werken tegelijk.